

BADIIY ADABIYOTDA OTA OBRAZI

Mahsumxonova Zumradxon Sa'dullaxon qizi

Farg'ona davlat universiteti

filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi

3-bosqich talabasi.

Annotasiya:

Ushbu maqolada badiiy adabiyotda ota obrazi va uning xususiyatlari tahlil qilinadi. Ota obrazi turli asarlar misolida yoritilib, uning jamiyatdagi o'rni, ma'naviy qadriyatlar tizimidagi ahamiyati hamda ota-farzand munosabatlari badiiy jihatdan ochib beriladi. Shuningdek, o'zbek va jahon adabiyoti namunalarida ota obrazining ifodalanish usullari qiyosiy tarzda o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Badiiy adabiyot, ota obrazi, ma'naviyat, qadriyat, ota-farzand munosabati, obraz, tahlil, Yusufbek hoji, Razzoq so'fi, Qirol Lir, Otalar va bolalar.

Kirish.

Insonni anglashga bo'lgan intilish qadimdan adabiyotning bosh maqsadlaridan biri bo'lib kelgan. Har bir badiiy asar zamirida inson ruhiyati, uning kechinmalari va hayotga munosabati mujassamdir. Shu bois badiiy adabiyotning mohiyatini anglamay turib, undagi obrazlar, xususan, ota obrazining mazmun-mohiyatini to'liq ochib berish mushkul. Badiiy adabiyot — bu shunchaki matn emas, balki inson ruhining aksidir. Inson faoliyati qanchalik murakkab va serqirra bo'lsa, adabiyot ham shunchalik rang-barangdir. Unda mehnatning izlari, ruhiy kechinmalar, estetik qarashlar mujassam bo'ladi. Ayniqsa, insonning ichki dunyosi — uning hissiyotlari, tafakkuri va ruhiy olami badiiy asarlarda o'zining eng nozik va ta'sirchan ifodasini topadi. Shu sababli badiiy adabiyotni faqatgina ijtimoiy ong mahsuli yoki oddiy san'at hodisasi sifatida talqin qilish uning asl mohiyatini to'liq ochib bera olmaydi. U — go'zallik qonunlari asosida yaratilgan ijodiy-ruhiy mahsul

bo‘lib, insonni anglashning eng chuqur yo‘llaridan biridir. Badiiy adabiyot inson ruhiyati va hayot haqiqatlarini obrazlar orqali yoritadi. Ana shu obrazlar tizimida insoniy qadriyatlarni o‘zida mujassam etgan ota obrazi alohida o‘rin tutadi. Ota obrazi badiiy adabiyotda shunchaki bir qahramon emas, balki hayotning tayanchi, mas’uliyat va matonat timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. U oilaning ustuni, farzand uchun yo‘l ko‘rsatuvchi, jamiyat uchun esa ma’naviy mezon vazifasini bajaradi. Adabiyotda ota obrazi ko‘pincha sokin, ammo chuqur ma’noli siymo sifatida tasvirlanadi: uning so‘zidan ko‘ra sukuti, mehridan ko‘ra talabchanligi ko‘proq tarbiya beradi. Shu jihati bilan u nafaqat bir inson, balki butun bir qadriyatlar tizimini o‘zida mujassam etgan obrazdir. Unda talabchanlik va g‘amxo‘rlik uyg‘unlashib, u nafaqat oila boshlig‘i, balki ma’naviy ustun sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois ushbu maqolada badiiy adabiyotda ota obrazining o‘rni va badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi.

Badiiy adabiyotda ota obrazi, avvalo, mas’uliyat va tayanch timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. U oilaning moddiy va ma’naviy yukini o‘z zimmasiga olgan, farzandlari kelajagi uchun kurashadigan inson sifatida tasvirlanadi. Masalan, o‘zbek adabiyotida ko‘plab asarlarda ota obrazi farzand tarbiyasida qat’iyatli, lekin ich-ichidan mehrga to‘la shaxs sifatida gavdalanadi. Bu esa otaning tashqi sovuqqonligi ortida chuqur g‘amxo‘rlik yashirin ekanini ko‘rsatadi. Yana bir muhim jihat — ota obrazida talabchanlik va mehr uyg‘unligi aks etadi. U farzandini hayotga tayyorlash uchun ba’zan qattiqqo‘l bo‘lishga majbur bo‘ladi. Bu xususiyat Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” asaridagi Yusufbek hoji obrazida yaqqol ko‘rinadi. U oila boshlig‘i sifatida jiddiy va vazmin, lekin aslida farzandlari taqdiri uchun qayg‘uradigan dono insondir. Shu orqali yozuvchi ota obrazining nafaqat boshqaruvchi, balki tarbiyachi ekanini ham ochib beradi. Shuningdek, badiiy adabiyotda ota obrazi hayotiy tajriba va donishmandlik ramzi sifatida tasvirlanadi. U ko‘rgan-kechirganlari orqali farzandiga yo‘l ko‘rsatadi, xatolardan ogohlantiradi. Jahon adabiyotida ham bu holat kuzatiladi: masalan, ayrim asarlarda ota obrazi o‘z hayoti orqali farzandiga saboq beruvchi shaxs sifatida beriladi. Bu esa ota obrazining universalligini, ya’ni turli madaniyatlarda ham o‘xshash ma’no kasb etishini ko‘rsatadi. Zamonaviy adabiyotda ota obrazi yanada murakkab ruhiy holatlar bilan ifodalanadi. Uluĭbek

Hamdamning “Ota” romanida ota siymosi faqatgina oila boshlig‘i emas, balki ichki kechinmalari, iztiroblari va hayotiy sinovlari bilan kurashayotgan inson sifatida ochib beriladi. Rashot Nuri Gunteginning “Iztirob” romanida ham ota obrazi oilaviy va ma’naviy muammolar markazida turuvchi shaxs sifatida tasvirlanganini kórishimiz mumkin. O‘zbek nasrida Razzoq so‘fi (“Kecha va kunduz”), Oqsoqol va Husan duma (“Ikki eshik orasi”) kabi obrazlar ham ota timsolining turli qirralarini ochib beradi. Ular ba’zan qat’iy, ba’zan adashgan, ba’zan esa jamiyat bosimi ostida qolgan insonlar sifatida ko‘rsatiladi. Shu jumladan Odil Yoqubovning “Muzqaymoq” asarida ham ota obrazi orqali oilaviy muhit, siyosiy tuzum va insoniy munosabatlar chuqur yoritiladi. She’riyatda esa Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Muhammad Yusuf kabi shoirlar ota obrazini ko‘proq mehr, sog‘inch va hurmat ruhida ifodalab kelgan. Ularning she’rlarida ota — bu hayot maktabi, yo‘l ko‘rsatuvchi va abadiy qadriyat timsoli sifatida gavdalanadi. Jahon adabiyotida ham ota obrazi katta ahamiyatga ega. Ivan Turgenevning “Otalar va bolalar” romanida avlodlar o‘rtasidagi tafovut orqali ota avlodi dunyoqarashi yoritilsa, Shekspirning “Qirol Lir” tragediyasida ota obrazi insoniy xato, adolat va kechirim mavzulari orqali chuqur dramatik mazmun kasb etganini kóramiz. Yozuvchi Onaro de Balzakning “Gorio ota” romani esa shu davrdagi jamiyatning shavqatsizligi, burjuaziya hayoti va ota muhabbati fojiasidan hikoya qiladi. Gório ota óz qizlari uchun quron bólishi mahoratli tasvirlanadi.

Badiiy adabiyotda ota obrazi nafaqat tashqi xatti-harakatlar, balki uning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari orqali ham ochib beriladi. Yozuvchilar ota siymosini yaratishda psixologik tasvir, dialoglar, qarorlar va hayotiy vaziyatlar orqali uning murakkab xarakterini yoritishga harakat qiladilar. Shu orqali ota obrazi oddiy qahramon emas, balki chuqur insoniy mazmun kasb etgan timsolga aylanadi. Ayniqsa, ota va farzand munosabatlari adabiyotda muhim o‘rin tutadi. Bu munosabatlar orqali mehr va talabchanlik, sadoqat va tushunmovchilik, avlodlar o‘rtasidagi fikrlar farqi ochib beriladi. Masalan, Chólponning “Kecha va kunduz” asaridagi Razzoq so‘fi obrazi ota timsolining murakkabligini ko‘rsatadi. U ba’zan qat’iy va an’anaviy qarashlarga yopishgan bo‘lsa-da, uning qarorlari ortida oilasini himoya qilish istagi yashiringan. Iste’dodli yozuvchi Ótkir

Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanidagi ota obrazlari orqali esa oilaviy muhit, avlodlar o‘rtasidagi ziddiyatlar va ma’naviy qadriyatlar yanada kengroq ochib beriladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyotda ota obrazi insoniyat ma’naviy olamining eng muhim va murakkab timsollaridan biri sifatida gavdalanadi. U faqat oilaning boshlig‘i yoki tarbiyachisi emas, balki jamiyatning axloqiy tayanchi, hayotiy tajriba va donishmandlik ramzi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Turli davr va turli adabiy yo‘nalishlarga mansub asarlarda ota obrazi har xil ko‘rinishlarda tasvirlansa-da, uning mohiyati o‘zgarmaydi — u doimo mas’uliyat, mehr, fidoyilik va qat’iyat kabi fazilatlarni o‘zida mujassam etadi. O‘zbek adabiyotidagi Yusufbek hoji, Razzoq so‘fi, zamonaviy nasrdagi ota obrazlari hamda jahon adabiyotidagi Qirol Lir yoki “Otalar va bolalar” asarlaridagi timsollar orqali ota va farzand munosabatlarining murakkabligi, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy bog‘liqlik va qadriyatlar almashinuvi ochib beriladi. Bu esa ota obrazining nafaqat badiiy, balki falsafiy va tarbiyaviy ahamiyatga ham ega ekanini ko‘rsatadi. Demak, ota obrazi adabiyotda inson hayotining asosi, oilaviy barqarorlik va ma’naviy kamolotning ramzi sifatida doimo dolzarb bo‘lib qoladi. U orqali yozuvchilar inson qalbini anglash, jamiyatdagi qadriyatlarni yoritish va avlodlar o‘rtasidagi ruhiy bog‘liqlikni ifodalashga erishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2018.
2. Qodiriy, A. Mehrobdan chayon. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2019.
3. Hamdam, U. Ota. — Toshkent: Akademnashr, 2021.
4. Yoqubov, O. Muzqaymoq. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2017.
5. Qahhor, A. Kecha va kunduz. — Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2016.

- 6.Hoshimov, O‘. Ikki eshik orasi. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
- 7.Turgenev, I. Otalar va bolalar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
- 8.Shekspir, U. Qirol Lir. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2015.
- 9.Guntekin, R. N. Iztirob. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2018.
- 10.Vohidov, E. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Sharq, 2016.
- 11.Oripov, A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
- 12.Muhammad Yusuf. Saylanma. — Toshkent: Sharq, 2018.